

TOLNAI ÁGNES

## A rasszizmustól a multikulturalizmusig

Az ausztrál társadalompolitika változásai

### Felvezető gondolatok

Ausztrália 1788-tól gyarapította a brit korona gyarmatainak sorát. Történetének első évtizedében az anyaország egyik nagy problémájának, a zsúfolt börtönök lazításának megoldásaként fegyenctelepként működött. A 19. század első évtizedeiben mind több anyaországi bevándorló igyekezett a messzi kontinensre, az igazi népesedési áttörést azonban az 1850-es évek elejének aranyláza hozta, amikor nemcsak az Egyesült Királyságból, hanem Európa és Ázsia számos országából érkeztek a szerencsevadászok. Az érkezők a part menti nagyvárosokban telepedtek le, ahol a növekvő lakosság lehetőséget teremtett a munkaigényes fejlesztések megkezdéséhez.

1901-ben megalakult az öt ausztráliai gyarmatot egyesítő Ausztrál Államszövetség, létrehozva a kontinens önálló politikai és jogi egységét. Az első és a második világháborúban a brit koronát szolgáló ország a délkelet-ázsiai térség fontos szereplője lett. A második világháború után az Egyesült Államokkal stratégiai szövetséget alakított ki, ami rányomta bélyegét az ország 20. századi politikai és gazdasági orientációjára. Földrajzi helyzetéből adódóan a kelet- és délkelet-ázsiai régió egyre fontosabb szerepet töltött be külpolitikájában és külgazdaság-politikájában a nemzetközösségi és észak-amerikai kapcsolatok mellett.<sup>1</sup> Ez az orientáció a társadalompolitikai kérdésekre is hatással

<sup>1</sup> A témáról részletesen lásd TOLNAI Ágnes: Ausztrália és Ázsia kapcsolatainak fejlődése a hidegháború után. *Külügyi Szemle*, 2007/1. 137–152.

volt, létrehozva a világon kevés helyen hivatalos formában is létező, közpolitikai szinten deklarált multikulturalizmust.<sup>2</sup>

Jelen tanulmányban a historiográfiai megközelítés egy sajátos formájában mutatom be az ország útját a multikulturalizmusig – a jogalkotók motivációin keresztül. A bevándorlással kapcsolatos jogszabályokat és az elfogadásuk előtti parlamenti vitákat, miniszteri és miniszterelnöki beszédeket alapul véve elemzem a bel- és külpolitikai, illetve gazdaságpolitikai okokat,

<sup>2</sup> A multikulturalizmus jelenségével foglalkozók körében nincsen egységes definíció a jelenségre. Michael Walzer egy posztmodern projektként mutatja be a multikulturalizmust, ahol az állam, az állam támogató szerepe és a társadalmi csoportok egyenlősége áll a középpontban. Nem alakít ki éles és merev identitásokat, az egyéni választások szabadsága útján azonban állandóan formálódik, megszüntetve ezáltal a közös identitást vagy a standardizált magatartásformákat. (Michael WALZER: *On toleration*. Yale University Press, New Heaven–London, 1997.) Joseph Raz viszont a multikulturalizmust csak a liberalizmus egyik, a kulturális különbségekre adott válaszként írja le, ahol a kisebbségek életformájának támogatása csak addig tart, ameddig konfliktusba nem kerül a domináns kultúrához tartozóval. Az egyének szabadságjogainak középpontba állítása nem elég önmagának a multietnikus társadalmak kérdéseinek a kezelésére, Raz szerint egyedül a multikulturalizmus képes fenntartani a társadalmi kohéziót. Ebben a formában az egyén a közösség részeként határozza meg magát, mivel a közösség jelenti az egyén szocializációs közegét. A szocializációs folyamatnak köszönhetően a kultúra lesz az, ami meghatározza az egyén identitását. Ezt a modellt viszont a szerző nem terjeszti ki a bevándorlótársadalmakra (például Ausztráliára), mivel a bevándorlók többsége meg akarja őrizni identitását. (Joseph RAZ: Multikulturalizmus liberális szempontból. In: FEISCHMIDT Margit [szerk.]: *Multikulturalizmus*. Osiris–Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997. 173–189.) Razzal szemben Will Kymlicka nem a kultúrák élni akarásából, hanem a kulturális jogok gyakorlásának biztosításából vezeti le a multikulturalizmust. Különbséget tesz a kisebbségek és a bevándorlók között. A kisebbségek célja ugyanis a közösség és így a saját kultúra megőrzése, mivel ezzel deklarálják más csoportoktól való különbözőségüket. A bevándorlók célja viszont a kulturális különbségek legyőzése, azaz nem a többségi közösség nemzetépítésével kell szembenéznük, hanem az integrálódási lehetőséggel. A bevándorlók elfogadják a domináns csoport kultúráját, gyermekeik pedig a domináns csoport oktatási rendszerében szocializálódnak. A bevándorlótársadalmakban tehát a fair integráció a cél, amit a multikulturális politika képes biztosítani minden egyén részére. (Will KYMLICKA: *States, nations and cultures*. Van Gorcum, Assen, 1997.) Az ausztrál gyakorlatban Walzer és Kymlicka elméleteinek elemei keverednek, amit jelen tanulmány bemutat. Összefoglalóan lásd TOLNAI Ágnes: A multikulturalizmus elméleti és gyakorlati kérdései Ausztrália esetében. PhD-értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2008. 180 p.; [http://phd.lib.uni-corvinus.hu/328/1/tolnai\\_agnes.pdf](http://phd.lib.uni-corvinus.hu/328/1/tolnai_agnes.pdf) (letöltés: 2016. május 22.).

amelyek az országot a kirekesztő elképzelésekből átvezették a nyílt, a bevándorlók etnikai és kulturális igényeit figyelembe vevő társadalompolitikába.

A dokumentumok bemutatják a jogalkotók nézeteit és nézetkülönbségeit, illetve rávilágítanak azokra a pontokra, amelyek fordulatot hoztak a vizsgált kérdésben. A kérdés politikatörténeti és külpolitika-történeti háttérével korábbi publikációimban foglalkoztam, így most csak utalok az azokban közöltekre, kiemelve a legfontosabb elemeket.

### **Asszimiláció – a fehér-Ausztrália-politika**

Ausztrália első kormányának a kizárólag a fehér lakosság számára megteremtendő országról szóló utópisztikus elképzelését a parlamenti képviselők és a társadalom egésze is támogatta, hiszen a szociális ellátórendszer, a stabil, prosperáló gazdaság egyedülálló volt a világban, és féltő volt, hogy bevándorlók tömegét fogja vonzani az ígéret földjeként, fellazítva annak addig elért vívmányait. Márpedig a tömeges bevándorlás a munkáskezek számának kíméletlen növekedését okozza, ami a munkaerőpiac kínálati oldalán jelentkezve a kereslet kisebb mértékű növekedése miatt a bérek csökkenéséhez vezet. A munkások az egyes államokban már megvívták harcukat a megélhetést biztosító minimális bér megállapításáért, és ezt a vívmányt nem akarták elengedni egy olyan történelmi helyzetben, amikor a megalakuló szövetségi parlament kezébe kerül a minden államra kiterjedő jogszabályalkotás.<sup>3</sup>

Victoria állam 1896-os gyárakról és boltokról szóló törvénye (Shops and Factories Law of 1896) egy 1883 óta tartó jogszabály-alkotási folyamat utolsó szakasza volt. Az állam jogalkotói az egyes törvényekben részletesen szabályozták a munkások munkaidejét, munkakörülményeit, a gyermekek és a nők mun-

<sup>3</sup> Az egyes államok jogalkotási tevékenységének továbbélése látszik a szövetségi törvények szövegezésében is, amikor a szövetségi törvények paragrafusai mellett a margót megjegyzésekkel látják el, jelezvén, hogy az adott passzus melyik állam melyik törvényének hányadik szakaszában található.

kavállalásának feltételeit. Az 1896-os törvény megerősítette a kínai bevándorlók munkavállalásának korlátait, azaz minden, akár csak egy fő kínai bevándorlót foglalkoztató vállalkozás már automatikusan a törvény hatálya alá tartozott (még akkor is, ha az a kínai bevándorló egyszemélyes vállalkozása volt). De igazi történelmi jelentősége abban rejlett, hogy először foglalta jogszabályba a minimálbért, amit az általános életvitel szerinti megélhetéshez szükséges szinthez kötött.<sup>4</sup> A munkások így biztosak lehettek abban, hogy munkáltatójuk nem fogja őket ennél alacsonyabb fizetésért foglalkoztatni. A minimálbért kiharcoló fehér munkások joggal tartottak attól, hogy az ázsiai bevándorlók tömege szét fogja robbantani a rendszert.

Még 1907-ig kell várni arra, hogy a bíróság kimondja a minimálbér megállapításának módszertanát,<sup>5</sup> és ezzel megvédje a fehér munkavállalók kivívott jogait. Ám ez alatt a tizenegy év alatt sem csorbultak jogaik, hiszen azokat az új szövetségi parlament megalakulása után azonnal igyekezett a legkörültekintőbben és a legrészletesebben szabályozva megvédeni minden ázsiai, afrikai vagy csendes-óceáni bevándorlótól.

A fehér-Ausztrália-politika létrehozása mögött azonban nemcsak a munkások jogainak védelme állt, hanem az első parlament képviselőinek és a kormánytagoknak a társadalompolitikai meggyőződése is.<sup>6</sup> A rasszista, asszimiláló politikát felépítő

<sup>4</sup> W. P. REEVES: The Minimum Wage Law in Victoria and South Australia. *The Economic Journal*, Vol. 11, No. 43, 1901. 334–344.

<sup>5</sup> 1907-ben a Harvester-döntésben mondta ki a bíróság, hogy a minimális bért a munkavállaló és családja megélhetési költségei alapján kell megállapítani. A döntést lásd *Ex Parte H. V. McKay, Excise Tariff 1906 (No. 16 of 1906) – Application for declaration that wages are fair and reasonable – Test fairness and reasonableness*. [http://www.aph.gov.au/About\\_Parliament/Parliamentary\\_Departments/Parliamentary\\_Library/Browse\\_by\\_Topic/employmentlaw/Historyemploymentlaw](http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/Browse_by_Topic/employmentlaw/Historyemploymentlaw) (utolsó letöltés: 2016. május 28.).

<sup>6</sup> Az anyaországból eredő „civilizációs misszió” áthatotta az ausztrál politikát is. A „barbár”, azaz nem nyugat-európai kultúrájú népek civilizálása nemcsak joga, hanem kötelessége is ebben a kontextusban a magasabb szintű kultúra képviselőinek. Jose HARRIS: The Liberal Empire and British Social Policy: Citizens, Colonials and Indigenous Peoples, circa 1880–1914. *Histoire@Politique*, Politique, culture, société, May–August, 2010/11. [http://www.cairn.info/article.php?ID\\_ARTICLE=HP\\_011\\_0003](http://www.cairn.info/article.php?ID_ARTICLE=HP_011_0003) (utolsó letöltés: 2016. május 30.) és James Patterson SMITH: Empire and Social Reform: British Liberals and

jogszabályrendszer parlamenti vitáiban rendre olvashatók a vezető politikusok fehér rassz létjogosultságát bizonygató megnyilvánulásai, amelyeket az egyes törvények esetében részletesen ismertetni is fogok.

## A fehér-Ausztrália létrehozása

Ausztrália első parlamentje nem tétlenkedett sokáig. A honatyák már az első ülészakban tárgyalták a nem fehér lakosság távoltartásának kérdését, és megvizsgálták minden olyan élethelyzetet, amelyben az ázsiai és csendes-óceáni bevándorlók veszélyeztethették a fehér munkások munkahelyeit, életkörülményeit. Céljuk elérése érdekében 1901-ben három olyan törvényt alkottak, amelyek egyértelmű szankciókat vetettek be minden nem fehér bevándorlóval szemben – visszamenőlegesen is.

Mivel az országba érkezők a földrajzi adottságoknak köszönhetően jól szűrhetőek voltak, ezért egy, a politikai és társadalmi elvárásokat tükröző, jól körülhatárolt bevándorláspolitikai szabályozás alkalmas eszköznek bizonyult a kérdés rendezésére.

Az 1901. december 23-án hatályba lépő, a bevándorlás korlátozásáról szóló törvény<sup>7</sup> minden esetben igyekezett megakadályozni a nem fehér lakosság beáramlását az új országba. A törvény a külügyminiszter kezébe adta a bevándorlók kérdésének kezelését, a miniszter teljes jogkörben eljárhatott minden migrációs kérdésben.

A törvény minden eszközzel igyekezett kizárni azokat, akik nem feleltek meg az európai, fehér kultúra elvárásainak. Automatikusan kizárták a mentális vagy fertőző betegségekben szenvedőket, a büntetett előéletűeket és a prostituáltakat. Szintén megtiltották a belépést és a munkavállalást a hajózáshoz kapcsolódó szakmacsoportokban, ha eredeti bérük alacso-

---

the „Civilizing Mission” in the Sugar Colonies, 1868–1874. *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 27, No. 2, Summer, 1995. 253–277.

<sup>7</sup> *An Act to place certain restrictions on Immigration and to provide for the removal from the Commonwealth of prohibited Immigrants. No. 17 of 1901 23<sup>rd</sup> Dec 1901.* <https://www.legislation.gov.au/Details/C1901A00017> (letöltés: 2016. május 29.).

nyabb volt az ausztrál hajózási vállalatok alkalmazottaiénál. A munkaerőre azonban igen nagy szüksége volt az országnak, ezért ha a jelentkező szakmáját a külügyminiszter speciálisnak, Ausztrália számára szükségesnek minősítette, akkor engedélyezhette a személy belépését. A tartózkodási engedélyeket természetesen csak egy adott időszakra adták meg, az időn túli tartózkodásért pedig pénzbüntetést és akár hat hónapnyi börtönt is kiszabhattak a deportálás mellett.

Ezek a kategóriák azonban nem tettek különbséget nemzetiiség alapján, ezért szubjektív, a bevándorlással foglalkozó szervezetek megítélésétől függő rendszert hozott létre a törvény a dél-afrikai modellt alapul véve: a diktálási tesztet. Ez azonban még a szakszervezetek támogatottságát élvező és a munkások érdekeit képviselő honatyák körében is komoly kérdéseket vetett fel.

A bevándorlás korlátozásáról szóló törvényben foglaltak szerint a bevándorlóknak ötvenszavas diktálási tesztet kellett teljesíteniük. A diktálást egy köztisztviselő irányította, aki a törvény 3.§ (a) bekezdése szerint bármilyen európai nyelven diktálhatott ötven szót, amit a bevándorlási szándékát jelző személynek teljesítenie kellett. A diktálás tehát nem kizárólag angol nyelven, az ország hivatalos nyelvén történt, hanem bármilyen európai nyelven. Mindez komoly akadályt gördített azon ázsiai bevándorlók elé, akik az angolon kívül egyáltalán nem beszéltek európai nyelvet. A teszten bármilyen szöveget felhasználhattak, azaz azon nem fehér bevándorlókat is kizárhatták, akik a mindennapi életvitelhez szükséges angoltudással rendelkeztek, de az akadémiai szintű ismeretek hiányában voltak. Maga a diktálási teszt még a törvény második olvasatának 1901. augusztusi parlamenti vitáján is központi kérdés volt.<sup>8</sup>

Az 1901. augusztus 7-én zajló vitában Edmund Barton miniszterelnök a tárgyalta bevándorláskorlátozó törvényt az Ausztrália jövőjével kapcsolatos legfontosabb tényezőnek nevezte. Külön kiemelte a diktálási teszt fontosságát, mivel az olyan eszközt ad a bevándorlási ügyeket végző köztisztviselők

<sup>8</sup> A képviselők pártállástól függetlenül egyéni tapasztalatuk és saját meggyőződésük szerint vettek részt ebben a vitában. A pártokon belül sem volt egység a kérdésben, bár az ellenzők száma alulmúlta a támogatókét.

kezébe, amellyel ténylegesen ki lehet zárni a nem kívánt bevándorlókat.<sup>9</sup> A miniszterelnök beszéde után a képviselők a diktálási teszttel kapcsolatos aggodalmaikat fejtették ki. A legélesebb vita Bruce Smith képviselő és Barton miniszterelnök között alakult ki a képviselő azon megjegyzésére, hogy *„nincsen ember ebben a parlamentben, aki át tudna menni egy ilyen teszten”*.<sup>10</sup> A bevándorlás korlátozásáról szóló törvény szigorát ellenző képviselőkkel szemben Barton miniszterelnök Charles Pearson jelentős visszhangot kiváltott és a korban nagyhatású munkájára, a *National Life and Character: A Forecast* című könyvre hivatkozott, amelyben Pearson kifejtette és részletesen elemezte az ázsiai és a fehér lakosság népszaporulata közötti különbségeket, ami egy megengedő bevándorláspolitikára esetén az ausztráliai fehér lakosság létezését veszélyeztetné.<sup>11</sup>

A törvény második olvasatának 1901. szeptemberi vitanapjain már az augusztusához képest markánsabban jelent meg a rasszpolitika, sőt, a vitákat ez a kérdés uralta, miután Joseph Chamberlain, az anyaország gyarmatügyi minisztere nem tartotta elég erősnek a bevándorlást szabályozó törvényjavaslatot, mivel az nem képes biztosítani a kizárólag britek lakta Ausztráliát. A brit miniszter kijelentését a téma felvezető vezérszónoka, James Black Ronald képviselő is túlzónak tartotta, de kiemelte: *„Mi szintén ezt állítjuk, amikor a brit fajban hiszünk,*

<sup>9</sup> Edmund BARTON: Immigration Restriction Bill – Second reading. In: Commonwealth of Australia (1901): *Parliamentary debates. House of Representatives. Official Hansard No. 32 1901. Wednesday, 7 August 1901.* 3497–3498.

<sup>10</sup> Bruce SMITH: Immigration Restriction Bill – Second reading. Uo. 3498.

<sup>11</sup> *„Tudjuk, hogy a színes és fehér munkaerő nem létezhet egymás mellett, figyelniük kell arra, hogy Kína egyévi népesedési többletével elsüllyeszthet bennünket”* – idézi Edmund Barton Charles PEARSON *National Life and Character: A Forecast* (Macmillan, London) című könyve 1893-as kiadásának 36. oldaláról. A számos megjelenést megélt kötet 1913-as újrakiadásának bevezetőjében Pearson az idézett mondatot kiegészíti azzal, hogy nemcsak Ausztrália, hanem az egész világ a vesztese lehet annak, ha a kínai lakosság beáramlásában engedményeket tesz – *„nemcsak Ausztrália angol lakói, de az egész civilizált világ ennek a vesztese lehet”* (17.). Pearson könyvének 1913-as kiadása elérhető az Internet Archive nonprofit online könyvtárban a <https://archive.org/details/nationallifeandc015071mbp> oldalon (utolsó letöltés: 2016. május 16.).

*és amikor a fehér-Ausztrália mellett szólunk, hogy a fehér-Ausztrália valójában egy brit Ausztráliát jelent.*<sup>12</sup>

A vitában a később három alkalommal is miniszterelnökké kinevezett Alfred Deakin lényegre törően foglalta össze a törvény elfogadásának szükségességét, amikor „*az ausztrál emberek utolsó politikai lehetőség*”-ének nevezte a törvényt egy olyan helyzetben, amikor „*színes fajok vesznek körül bennünket, és hajlamosak arra, hogy megszállják partjainkat*”, s ezért Ausztráliának „*egy néppé kell válnia, egy népként kell megmaradnia, elkerülve a más fajokkal való keveredést*”.<sup>13</sup>

A bevándorlás korlátozásáról szóló törvény 1901. december 23-án lépett hatályba, és egészen 1959. május 30-áig biztosította Ausztrália fehérségét.

Szabályai azonban túl általánosak voltak ahhoz, hogy a kis-kapukat jelentő területeken is alkalmazni lehessen – ráadásul visszamenőleg. Ezért a honatyák a nem fehér bevándorlókat leginkább alkalmazó szektorok felé fordultak, és szabályozták azok munkavállalóinak fogadását. Az egyik ilyen terület a mezőgazdaság, a másik pedig a postai szolgáltatások logisztikai háttere volt.

A parlament ugyanebben az ülészakban fogadta el az 1901. december 17-én hatályba lépő, a csendes-óceáni szigetekről érkező munkásokról szóló törvényt. A törvény az ültetvényeken dolgozó, főként a csendes-óceáni szigetekről érkező munkások ellen irányult, motivációja a bevándorlás korlátozásáról szóló törvényével azonos volt – biztosítani a fehér lakosság életterét. A törvény az 1884 szeptembere előtt érkezők teljes deportálását rendelte el a munkavállalási vízumok lejárta után. Mivel azonban az azonnali kitelepítés az ültetvényesek számára igen komoly károkat okozott volna, átmeneti időszakokat állapítottak meg, hogy a kieső, de szükséges munkaerőt a munkaadók fehér bevándorlókkal tudják pótolni. 1904. március 1-je után már nem léphettek ausztrál földre csendes-óceáni bevándorlók, azok pedig, akik az országban voltak, munkavállalási vízumuk lejár-

<sup>12</sup> James Black RONALD: Immigration Restriction Bill – Second reading. *No. 37 1901*. I. m. 4802.

<sup>13</sup> Alfred DEAKIN: Immigration Restriction Bill – Second reading. Uo. 4804.



ta után kötelesek voltak elhagyni az országot. Munkavállalási vízumuk meghosszabbítása legfeljebb a megadott időpontig volt lehetséges, kivéve, ha matrónak jelentkeztek, mivel a tengerészeti ismeretekkel rendelkező munkavállalók száma alulmúlta a keresletet.<sup>14</sup>

A munkaerő fehérségét azonban nemcsak az ültetvényeken tették ellenőrizhetővé és szabályozhatóvá, de a postai és telegráfszolgáltatásokról szóló, 1901. november 16-án hatályba lépő törvényben is.<sup>15</sup> A 16.§ kimondta, hogy az állam csak olyan vállalkozásokkal köthet postai küldemények szállítására szerződést, amelyek kizárólag fehér munkaerőt („white labour”) alkalmaznak. Ezzel ezen a területen is kizárta az állam annak a lehetőségét, hogy a szolgáltatások árának csökkentése és/vagy a profit növelése miatt a vállalkozók ázsiai bevándorlókat foglalkoztassanak, akik a fehér munkavállalóknál jóval alacsonyabb bérért vállalt munkával lenyomnák a fehér munkavállalók bérigényét.

Az intézkedések tényleges hatása két évtizedet váratott magára. Ennek egyik oka a még érvényes munkavállalási vízumok kifutása volt, a másik pedig az a tény, hogy az európai fehér bevándorlóknak rá kellett találniuk a migrációs lehetőségre. Az 1911-es népszámláláson a 4 455 005 fős országban a bevándorlók aránya a teljes lakosságon belül megnőtt az 1901-es adatokhoz képest. Az ázsiai lakosság bevándorlókon belüli és teljes lakosságon belüli aránya is a legmagasabb volt a 20. század első felében. Azonban az 1921-es népszámláláskor már erősen érezhető az 1901-es törvények hatása, az első generációs bevándorlók között felére, a teljes lakosságon belül pedig harmadára esett vissza az ázsiai bevándorlók aránya. Az 1933-as népszámláláson Ausztrália még az 1921-es adatoknál is „fehé-

<sup>14</sup> *Pacific Island Labourers Bill No. 16 of 1901* <https://www.legislation.gov.au/Details/C1901A00016> (utolsó letöltés: 2016. május 29.). Észak-Queenslandben például olasz bevándorlók vették át a munkát a csendes-óceáni munkásoktól. (Celeste Lipow MACLEOD: *Multiethnic Australia. Its history and Future*. McFarland, Jefferson, 2006. 110.)

<sup>15</sup> *An Act relating to Postal and Telegraphic Services of the Commonwealth Act No. 12 of 1901*. <https://www.legislation.gov.au/Details/C1901A00012> (letöltés: 2016. május 29.).

rebbe” vált, a Deakin és Barton által felhozott ázsiai veszélytől már nem kellett tartania az országnak.

1. táblázat. Ausztrália lakossága születési hely szerint az 1901-es, 1911-es, 1921-es és 1933-as népszámlálási adatok szerint<sup>16</sup>

	bevándorlók a teljes lakosság %-ában	ázsiai születésű bevándorlók a teljes lakosság %-ában	ázsiai születésű bevándorlók az első generációs bevándorlók %-ában
1901	16,47%	0,83%	5,02%
1911	23,64%	1,46%	6,16%
1921	15,45%	0,56%	3,61%
1933	13,62%	0,37%	2,72%

## A második világháború tapasztalatai

A második világháborúban Ausztrália szembesült a fehér-Ausztrália-politika hátrányaival. A 7 682 300 km<sup>2</sup> területű ország mindössze hétmillió lakosa a délkeleti és a délnyugati partvidékre koncentrált. A mocsaras északi területek és a száraz belső vidék, a „bush” igen kevés bevándorlót vonzott, akik érkezésüket követően sokkal szívesebben kerestek munkát a partvidéki nagyvárosokban. Északon egyedül Darwin városának lakossága volt jelentősebb, azonban nem volt mellette számottevő településhálózat.

A Darwin elleni 1942-es japán támadás sokként érte az ausztrál lakosságot és politikusokat, amiből szükséges volt levonni a következtetést: az ország védelmi képességének növeléséhez ipari fejlesztés, nagyobb népsűrűség és több, szükség esetén hadra fogható ember kell a kontinensnek.

<sup>16</sup> A szerző saját szerkesztése, az adatok forrása: Australian Bureau of Statistics: *Australian Historical Population Statistics*. Table 8. Country of Birth. Australian Bureau of Statistics, Canberra, 2014. <http://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/DetailsPage/3105.0.65.0012014?OpenDocument> (letöltés: 2016. május 30.).

Mivel a születések számának növekedése nem tud azonnali megoldást kínálni egy ilyen helyzetben, Ausztrália a nagymértékű bevándorlás támogatása mellett döntött. Lehetőségként merült fel a japán hadsereg elől menekülő délkelet- és kelet-ázsiai lakosság letelepítése, ám ezt el is vetették, mivel a lakosság fehér arculata kiszínesedett volna. A háború idején érkezett menekültek deportálásáról szóló 1949-es törvény minden, az ellenséges időszakban Ausztrália területére lépett idegent (azaz nem brit állampolgárt) kitiltott az országból.<sup>17</sup>

A fehér jelleget megtartó szervezett és tervezett bevándorlás-politika kivitelezésére már egy külön egységet kellett felállítani, nem volt elég ezeket az ügyeket csak a Külügyminisztériumon belül intézni. Az 1945. július 13-án felállított Bevándorlásügyi Minisztérium (Department of Immigration) feladata az ország fehér lakossággal való megtöltése és a bevándorlók beilleszkedésének (tényleges asszimilációjának) megszervezése lett.<sup>18</sup> Az első bevándorlásügyi miniszter, Arthur Calwell első parlamenti beszédében körvonalazta az új programot: *„Az első számú követelmény a lakosság növelése. Szükségünk van rá mind védelmi okokból, mind a gazdaságunk teljesebb növekedése végett. [...] a minisztérium úgy közelíti meg ezt a problémát, hogy gazdasági szempontból nem tartja helyesnek, ha úgy jönnek bevándorlók egy országba, hogy nem biztosított folyamatos foglalkoztatásuk, továbbá nincsen alkalmas lakhatás és szociális ellátás, ami segítené őket abban, hogy gyorsan beilleszkedjenek az ausztrál mindennapokba. Ezért a foglalkoztatás potenciálisan nemcsak a termelés kérdésével kapcsolódik össze, hanem az ausztrál termékek új és növekvő piacának a kifejlesztésével is. [...] Egy fejlődő gazdaság hatékony maximális népességabszorpciós képessége a lakosságának 2%-a körül mozog. Ez a szám magába foglalja a lakosság nettó növekedését, azaz a születések halálozások feletti számát, a beérkezők kimenők feletti számát vagy*

<sup>17</sup> *An Act to provide for the Removal from Australia of certain Persons who entered Australia during the Period of Hostilities. No. 32 of 1949.* <https://www.legislation.gov.au/Details/C1949A00032> (utolsó letöltés: 2016. május 30.).

<sup>18</sup> Department of Immigrations and Border Protection: *A history of the Department of Immigration. Managing Migration to Australia.* Commonwealth of Australia, Canberra, 2015. 22.

ezek kombinációját. Ausztrália jelenlegi lakosságának 2%-a megközelítően 140 000 fő. A nettó növekedés a születések halálozásokat meghaladó számából adódóan az elmúlt öt évben megközelítőleg évente 70 000 fő volt. Így ez a szám a migrációs plafonként az évi 70 000 főt adja [...] Mindazonáltal nem lesz egyszerű feladat új bevándorlókat csábítani Ausztráliába. Mind Nagy-Britanniában, mind az európai országokban a kormányok figyelmét felhívó módon csökken a születésszám; így valószínűleg szembesülnünk kell azzal, hogy ezek a kormányok nem fogják támogatni állampolgáraik kitelepülését. [...] A bevándorlás egy másik lehetséges, gazdasági szempontból önfenntartó formája az, ha Nagy-Britanniából és más tengerentúli országokból ipari vállalkozások helyezik át teljesen vagy részlegesen tevékenységüket Ausztráliába, magukkal hozván nemcsak termékeiket és piacaikat, hanem munkásaikat és azok családját is. [...] Az ausztrál embereknek segíteniük kell [a kormányt] az újonnan érkezettek asszimilációjában. [...] meg kell változtatnunk a külföldi migránsokhoz való hozzáállásunkat. Bátorítanunk kell ezeket az embereket, hogy ausztrálokká váljanak, és beilleszkedjenek a mi életvitelünkbe.”<sup>19</sup>

Az ország megerősítését tehát olyan, gyermekáldást is biztosító brit és a kontinentális Európából származó bevándorlóktól várták el, akik a gazdasági szükségleteknek megfelelő végzettséggel rendelkeztek, képesek voltak munkájukkal hozzájárulni a gazdaság és az ország gyarapításához olyan területeken is, amelyeket az ausztrál munkavállalók nem vállaltak el.<sup>20</sup> Természetesen ezt nem tehették meg úgy, hogy közben az ausztrál lakosság életszínvonala csökkenjen vagy az ausztrálok munkahelyei veszélybe kerüljenek. A 2%-os növekedés születésszámok és bevándorlók közötti megosztása a bevándorláspolitikai

<sup>19</sup> Arthur CALWELL: Commonwealth Government Policy. Ministerial Statement [Az Államszövetség kormányának politikája. Miniszteri beszéd.] In: Commonwealth of Australia: *Parliamentary debates. House of Representatives. Official Hansard No. 31 1945. Thursday, 2 August 1945. 4911.*

<sup>20</sup> Calwell beszédében kitért arra, hogy például európai mezőgazdasági munkásoknak nem igazán vennék hasznát a száraz területek megművelése során, mivel ilyen éghajlati körülmények között az európai parasztnak nincsenek tapasztalataik.

teljes mértékben materiális, a pusztá kalkuláción alapuló és az érkezőket egyfajta számként kezelő jellegét mutatja. A közvetlen külföldi tőkebefektetések szorgalmazása szintén a probléma egyfajta megoldásaként jelent meg a miniszter beszédében. Ez a korábban kevésbé szorgalmazott populációnövelő forma konkrét üzenet volt az amerikai multinacionális vállalatok számára, amelyek az alkalommal élve például Ausztrália bányáiparában egyre meghatározóbbá váltak már az 1950-es évektől.<sup>21</sup>

A gazdasági és védelmi szükségszerűség egyértelmű volt, azonban a brit bevándorlók privilégiumának tartott Ausztrália bevándorláspolitikájának nyitása érzékeny kérdés volt politikai körökben. A már nem is a nyugat-, de egyenesen a kelet-európai területek felé történő nyitást a bevándorlásügyi miniszter racionális döntésként és egyetlen lehetséges útként igyekezett „eladni” a tények felvázolásával a kormány részéről mind az ellenzéknek, mind a szavazóknak, akiket beszéde végén kifejezetten kért a bevándorlók támogatására. Calwell többször is kiemelte, hogy mind az ausztrál embereknek, mind az ausztrál iskolarendszernek fontos szerepe van abban, hogy a bevándorlók megismerjék az ausztrál életvitelt, kultúrát, azaz teljes mértékben asszimilálódjanak az ausztrál társadalomba. Az új bevándorláspolitika tehát csak eszközeiben jelentett újat, társadalmi és kulturális szemléletében teljes mértékben megfelelt a fehér-Ausztrália-politika elvárásainak.

Calwell látta, hogy az észak-amerikai és az európai kontinens szintén népesedési problémákkal küzd, ahol szintén szembe kellett nézni a gazdaságfejlesztést akadályozó születésszámcsökkenéssel. Ráadásul, ha Ausztrália beindít egy vonzó lehetőségekkel kecsegtető, a lebombázott és újjáépítendő Európánál jobb életkörülményeket biztosító bevándorlási programot, akkor a képzett munkaerőre pályázó Egyesült Államok riválisává válik e téren. A bevándorlásügyi miniszter 1946. november 22-i, negyedik miniszteri beszédében szintén utalt arra, hogy a világ országai egyre növekvő mértékben szeretnék magukhoz vonzani

<sup>21</sup> Az amerikai gazdasági befolyásról részletesen lásd TOLNAI Ágnes: *Ausztrália és Ázsia kapcsolatainak fejlődése a hidegháború után*. i. m.

a világháború után kilátástalan helyzetbe került európaiakat.<sup>22</sup> Kiemelte, hogy maguk az ausztrál szövetségi államok is egymást felüllicitálva próbálják magukhoz csábítani a bevándorlókat, ezért a miniszter ellenzett mindenfajta, a szövetségi államok közötti bevándorlási kvótarendszer alapú munkaerő-megosztást, és e helyett a gazdaság tényleges szükségletei alapján történő elosztást preferálta.<sup>23</sup> A pontos, gazdaságfejlesztési igényekhez alkalmazkodó migrációs tervezés a második világháború utáni bevándorláspolitikai koncepcióban jelent meg először, s vált a migrációs politika mai napig érvényes alappillérvé.

A bevándorló országok közötti versenyfutás a második világháború után elsősorban az európai területek menekültjeiért és kitelepítettjeiért folyt, azokért, akik nem akartak a Vörös Hadsereg által megszállt területekre visszatelepülni. Ausztrália nem bízta a véletlenre a kitelepítettek döntését – a Nemzetközi Menekültügyi Szervezettel (International Refugee Organization, IRO) 1947. július 21-én aláírt, a menekültek és kitelepítettek Ausztráliába történő bevándorlásáról szóló megállapodás<sup>24</sup> 1954-ig több mint 170 000 fő betelepítését biztosította.<sup>25</sup> A megállapodásban részletesen szabályozták a bevándorlók kiválasztásának menetét, a kiválasztottak hozzátartozóinak státusát, utaztatásuk körülményeit, letelepítésük módját és jogi helyzetüket új otthonukban. A kiválasztás az ausztrál hatóságok kizárólagos joga volt – az IRO legfeljebb csak ajánlhatott személyeket –, de azt a megállapodás 2. pontjának b)

<sup>22</sup> Beszédében kitér egy, a tervezett bevándorlási számokat különösen veszélyeztető tényezőre is – a szállítási kapacitások kimerülésére. Maga Joseph Benedict „Ben” Chiefley ausztrál miniszterelnök tárgyal 1946-ban Londonban a brit hajótulajdonosok szervezetével a szállítási kapacitások biztosításáról.

<sup>23</sup> Arthur CALWELL: Fourth Ministerial Statement. Commonwealth of Australia: *Parliamentary debates. House of Representatives. Official Hansard No. 47. 1946* Friday, 22 November 1946. 502–511.

<sup>24</sup> *Agreement between the Government of Australia and the Preparatory Commission of the International Refugee Organization regarding the Migration to Australia of Refugees and Displaced Persons*. Geneva, 21 July 1947. Hatályba lépés: 1947. július 21.] Megtalálható az Australasian Legal Information Institute honlapján: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1947/3.html> (utolsó letöltés: 2016. június 10.).

<sup>25</sup> Department of Immigration and Border Protection. I. m. 29.

bekezdése szerint fajra és vallásra való tekintet nélkül kellett megtenni. A „kiválasztottak” megérkezésüket követően ausztrál állampolgárságot kaptak, és a 8. pontban foglaltak szerint legalább egy évig a kijelölt helyen kellett dolgozniuk az ausztrál munkásokkal azonos munkafeltételekkel és bérekkel. Mivel a válogatásnál az elsődleges szempont a munkabíró képesség volt, ezért a családtagokkal külön foglalkozott a megállapodás 3. része. A családtagok kiutazásának lehetőségét és letelepedési jogát szintén rögzítették.

Mi sem mutatja jobban, hogy a menekültek és a kitelepítettek helyzetének kérdéséhez mennyire a munkaerő szempontjából, és nem humanitárius oldalról közelítettek, mint Calwell bevándorlásügyi miniszter negyedik miniszteri beszéde.<sup>26</sup> Ebben kijelentette, hogy az európai kitelepítettek helyzete ugyan tragikus, és a nemzetközi konferenciákon minden alkalmas országot felszólítanak befogadásukra, az ausztráliai problematikus lakáshelyzet és a szolgálatból hazatérő katonák munkahelyekhez juttatása nem tette lehetővé, hogy Ausztrália tömegesen nyújtson segítséget ezeknek az embereknek.

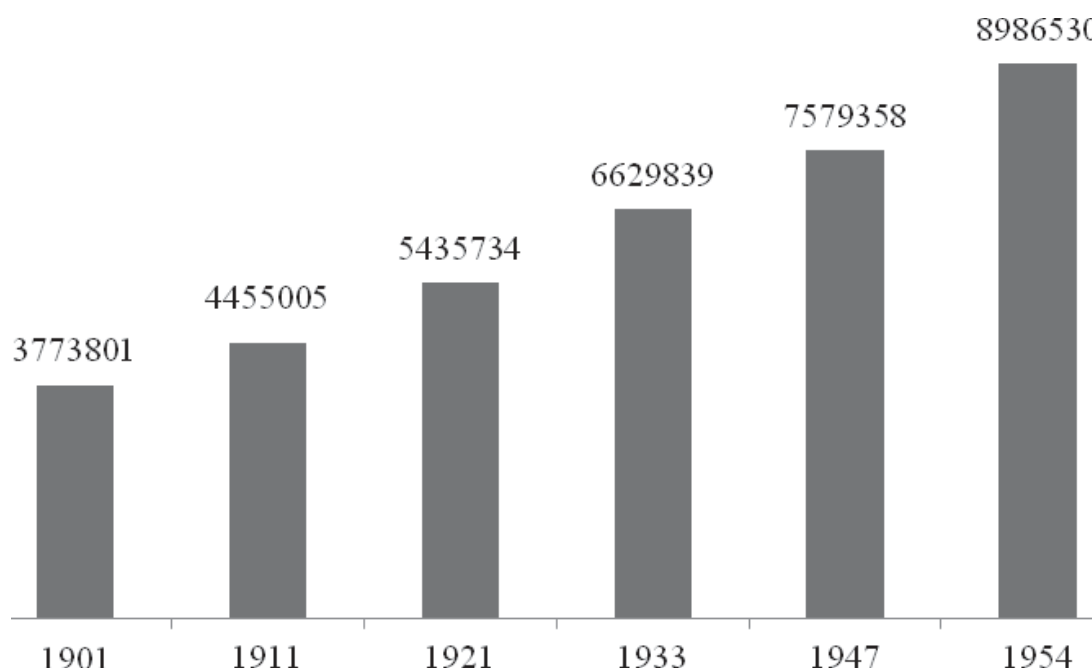
A britek bevándorlása továbbra is teljes prioritást élvezett, és a többi európai migránsra csak mint a munkaerő-szükséglet brit bevándorlók feletti részére tekintettek. Arthur Calwell a tervezett bevándorláspolitikát részletező 1946. november 22-i beszédében külön foglalkozott a britek helyzetével, remélve, hogy *„minden külföldi [ti. nem brit] bevándorlóra tíz Egyesült Királyságból érkező jut majd”*.<sup>27</sup>

A második világháború utáni bevándorláspolitikai új fejezetet nyitott Ausztrália történetében még úgy is, hogy továbbra is a fehér-Ausztrália-politika szervezőelvei alapján irányították azt.

A lakosság 1947-re már meghaladta a 7,5 millió főt, az 1954-es népszámláláskor pedig a 9 milliót.

<sup>26</sup> Arthur CALWELL: *Fourth Ministerial Statement*. I. m.

<sup>27</sup> Arthur CALWELL: *Fourth Ministerial Statement*. I. m.



1. ábra. Ausztrália lakossága (1901–1954)<sup>28</sup>

A lakosságnak az összetétele ezzel párhuzamosan bőrszín tekintetében nem változott, csak a születési helyre vonatkozó adatok mutatnak nagyobb szórást. A második világháború után az Egyesült Királyságban születettek aránya először csökkent 10% alá, míg az egyéb európai országokból származóké 1954-re közel négyszeresére nőtt. Az ázsiai, afrikai és latin-amerikai eredetű lakosság aránya még 1954-ben sem érte el az 1%-ot. Ausztrália a bevándorláspolitikai nyitás ellenére fehér társadalom maradt.

Ám a lakosság számának rohamos növekedése bonyolult helyzetet eredményezett az országon belül. A nemzetközönségi területekről és a kontinentális Európából érkezők elbírálása és megítélése közötti különbség szétfeszíthette volna azt a rendszert, amelyet Robert Menzies miniszterelnök és Arthur Calwell bevándorlásügyi miniszter megalkotott. Közös értéket kellett találni, amely az életkörülményeken és a minimálbér-rendeleteken túl is összekötötte a régi és új lakosokat, a briteket és a kontinentális Európából származókat. A közös értékeket legjobb-

<sup>28</sup> A szerző saját szerkesztése, az adatok forrása: Australian Bureau of Statistics: *Australian Historical Population Statistics*. Table 8. Country of Birth. I. m.



ban kifejező ausztrál állampolgárság törvénybe iktatása ezért a gazdasági szükségszerűségből induló bevándorláspolitikai egy szükséges és különleges következménye lett.

2. táblázat. Ausztrália lakossága születési hely szerint (1901–1954)<sup>29</sup>

Származási hely	1901	1911	1921	1933	1947	1954
Ausztrália	77,07%	82,33%	84,29%	86,38%	90,18%	85,68%
Új-Zéland	0,68%	0,72%	0,71%	0,69%	0,58%	0,48%
Egyesült Királyság	18,01%	13,34%	12,47%	10,83%	7,21%	7,39%
Európa	1,97%	1,58%	1,22%	1,36%	1,39%	5,46%
Ázsia	1,25%	0,82%	0,56%	0,37%	0,32%	0,57%
Afrika	0,08%	0,11%	0,12%	0,12%	0,10%	0,18%
Észak-Amerika	0,28%	0,22%	0,19%	0,15%	0,14%	0,14%
Latin-Amerika	0,05%	0,04%	0,04%	0,02%	0,02%	0,02%
Polinézia	0,27%	0,08%	0,07%	0,06%	0,06%	0,06%

Arthur Calwell 1948. szeptember 23-án nyújtotta be az ausztrál állampolgárság intézményét bevezető törvényt a parlament alsó házában.<sup>30</sup> Maga a javaslat is többféle érzelmeket váltott ki a politikai közösségből, mivel az addig élvezett „brit” státus elvesztésétől tartottak. Ezért a törvényjavaslatot előterjesztő bevándorlásügyi miniszter 1948. szeptember 30-i vitaindító beszédében külön hangsúlyozta, hogy a „törvénynek nem célja egy ausztrált a britnél alacsonyabb szintre helyezni, ha-

<sup>29</sup> A szerző saját szerkesztése, az adatok forrása: Australian Bureau of Statistics: *Australian Historical Population Statistics*. Table 8. Country of Birth. I. m.

<sup>30</sup> *Nationality and Citizenship Act, No. 83 1948*. <https://www.legislation.gov.au/Series/C1948A00083/Amendments> (utolsó letöltés: 2016. május 28.), valamint Arthur CALWELL: *Nationality and Citizenship Bill 1948*. In: Commonwealth of Australia: *Parliamentary Debates. House of Representatives Official Hansard No. 39 1948* Thursday, 23 September 1948. 804.

*nem segíteni abban, hogy állampolgárságával kifejezhesse ezen nagyszerű ország iránt érzett büszkeségét”.<sup>31</sup>*

Mindazonáltal a novemberi és a decemberi parlamenti üléseken az ellenzék erősen bírálta az új állampolgársági törvény tervezetét. Az 1948. november 18-i vitában Eric John Harrison képviselő, az ellenzék helyettes vezetője az ellenzéki véleményt összefoglalva elismerte, hogy magának a törvénynek a célja az ausztrál nemzet, az ausztrál állampolgárság létrehozása úgy, hogy közben az ausztrál állampolgárok megtarthassák brit nemzetközösségi jogait. Ám felhívta a kormány figyelmét arra, hogy az Egyesült Királyságban a nemzetközösségi polgárok egy év után brit állampolgárságot kapnak, míg az ausztrál állampolgárságot ugyanők csak öt év eltelte után kérelmezhetik. Továbbá az ausztrál állampolgárságmegszerzésével a brit állampolgárok el is veszítik eredeti állampolgárságukat, ami komoly hátrányt jelent a brit bevándorlók esetében, hiszen a brit állampolgárságot a világon mindenhol tisztelik, így a brit állampolgárok előnyösebb helyzetben lehetnek. Tehát a törvényjavaslat magát a szorgalmazott brit bevándorlást veszélyezteti erősen úgy, hogy közben magától a Koronától is eltávolodik különbözőségének kifejezésével. Az ellenzéki vélemény összefoglalásaként kiemelte, hogy *„ez a törvény lerombolhatja a közös brit állampolgárság elveit”.<sup>32</sup>*

A vita nagy része alatt külföldön tartózkodó későbbi bevándorlásügyi miniszter, majd miniszterelnök, Harold Holt egy rövid kérdést intézett Arthur Calwellhez, amelyben összefoglalta minden ausztrál új törvénnyel kapcsolatos jogos félelmét: ha egy ausztrál állampolgár külföldre utazik, és ott az állampolgárságáról nyilatkoznia kell, ausztrálnak vagy britnek mondja-e magát? Calwell válaszában megnyugtatta a későbbi miniszterelnököt, hogy *„mindannyian ausztrál állampolgárok vagyunk, de egyben brit polgárok is. A brit polgárság közös státusunk,*

<sup>31</sup> Arthur CALWELL: Nationality and Citizenship Bill 1948 – Second reading. No. 40. Uo. 1060.

<sup>32</sup> Eric John HARRISON: Nationality and Citizenship Bill 1948 – Second reading. No. 47. Uo. Felszólalás: 3228–3234., idézet: 3231.

*ami minden polgárt, a domíniumokat és a gyarmatokat összekapcsolja Őfelségével, Nagy-Britannia királyával*".<sup>33</sup>

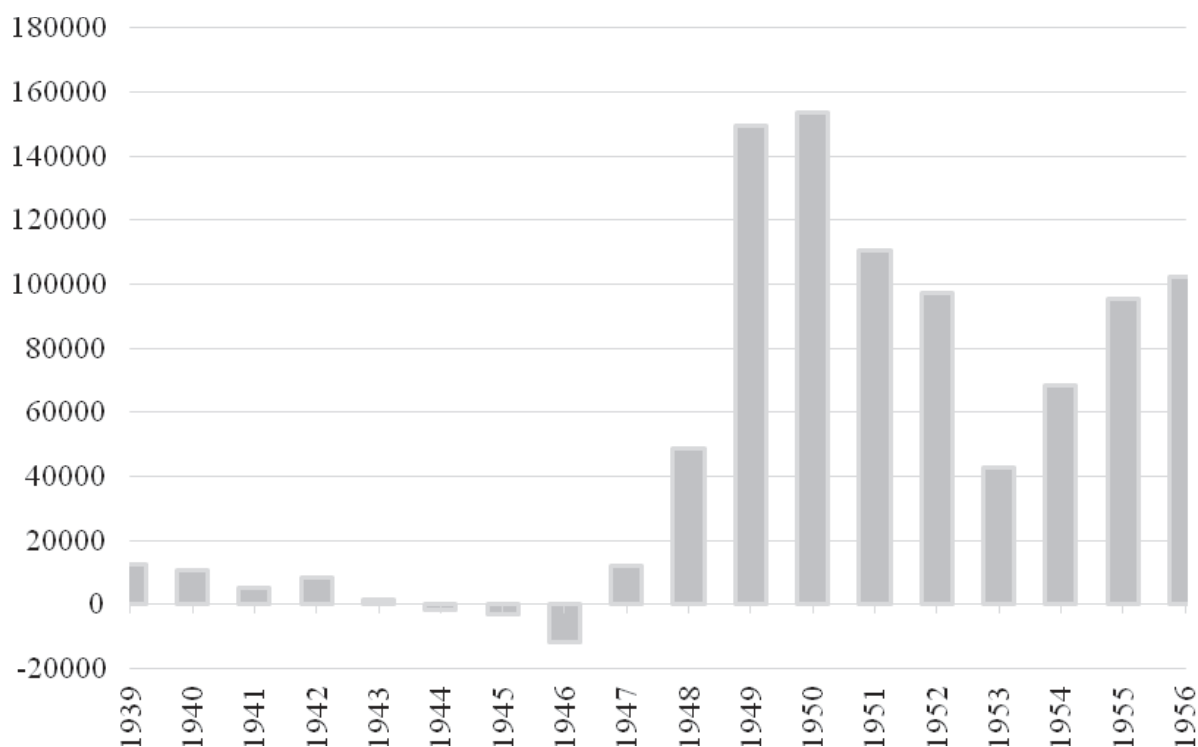
Az 1948. december 21-én hatályba lépő törvény a *ius soli* elv alapján határozta meg az ausztrál állampolgárságot, és ausztrál állampolgárként definiált mindenkit, aki Ausztrália területén született, apja vagy anyja ausztrál állampolgár, vagy Ausztráliában, vagy Új-Guineában letelepedési engedéllyel rendelkező brit volt. A törvény megkülönböztette az ausztrálokat, a briteket (ideértve az íreket is) és az idegeneket, ezen utóbbi csoporttal szemben lényegesen szigorúbb elvárásokat fogalmazva meg.

Az új, az ausztrál állampolgárságot bevezető törvény tehát nem szakított a brit gyökerekkel. A törvény hatályba lépése előtt az itteni lakosság lényegében brit állampolgárnak számított. Ebből a nézőpontból teljesen reálisnak tekinthető a brit gyökekre épülő fehér-Ausztrália-politika, hiszen maga a hovatarozás hivatalos kifejezése is az egykori anyaországhoz kapcsolódott. Az 1948-as állampolgársági törvény azonban felfogása szerint egy megkülönböztető kategóriát hozott létre, az ausztrál állampolgárságot, amellyel ki tudta fejezni a Nemzetközösségen belüli saját helyét, de egyben a Nemzetközösséghez való viszonyát is.

A számok azonban nem voltak megnyugtatóak. A Calwell által deklarált 70 000 fős bevándorlási szintet 1949 és 1952 között jóval meghaladták a tényleges adatok, azonban az 1953-as és az 1954-es év jelentős visszaesést hozott, mivel az európai gazdaság magára talált az 1950-es évek elejére, és képes volt a munkaerőt felszívni, ráadásul a fejlődésnek köszönhetően a korábbi gazdasági lehetőségek is bővültek. A kelet-európai országok második világháború utáni kivándorlási hullámának a szovjet kontroll vetett véget, hiszen a kommunista hatalomátvételeket követően szintén szükség volt az erőltetett iparosítást végrehajtani képes lakosság munkaerejére. A kitelepítettek helyzete szintén megoldódott a háború óta eltelt időszakban, ezért Ausztrália már csak a természetes migrációs hajlandó-

<sup>33</sup> Harold HOLT: Nationality – Question. No. 49. Uo. 3890.; valamint Arthur CALWELL: Nationality – Answer. Uo. 3890.

ságra hagyatkozhatott. Az európai kivándorlási kedv csökkenése, az európai szociális modellek erősödése és az ott tapasztalható rohamos gazdasági fejlődés a kontinensnyi ország bevándorláspolitikájának átgondolását sürgette.



2. ábra. Nettó migráció 1939 és 1956 között (fő)<sup>34</sup>

Ráadásul a média térhódításának köszönhetően a lakosság egyre jobban informálttá vált, és a nem európai bevándorlók kitoloncolásáról szóló filmek, újsághírek a rasszista politika lazítását támogató réteget erősítették.

Kérdés volt továbbá a bevándorláspolitikára kapcsán, hogy Ausztrália hogyan határozza meg saját helyzetét a világháború után kialakult bipoláris rendszerben, ahol az egykori anyaország hatalma jelentősen csökkent, és az Egyesült Államok

<sup>34</sup> A szerző saját szerkesztése, az adatok forrása: Australian Bureau of Statistics (2014b): *Australian Historical Population Statistics*. Table 7. Migration. [Ausztrália hosszú idősoros népesedési statisztikái. 7. táblázat. Migráció.] <http://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/DetailsPage/3105.0.6.5.0012014?OpenDocument> (utolsó letöltés: 2016. május 30.).

vált a demokratikus értékrendet valló világ vezető országává. Az 1951-es ANZUS-paktumban Ausztrália Új-Zélanddal együtt egyértelműen elkötelezte magát az Egyesült Államok mellett a NATO mintájára létrejövő, és a Csendes-óceán déli medencéjének védelmét szolgáló katonai szövetségben. Ebből fakadó kötelezettségeit azonban nem tudta úgy teljesíteni, hogy közben társadalompolitikája miatt ellenséges diplomáciai viszonyt tart fenn a környező nem fehér délkelet-ázsiai országokkal. Már a paktum aláírása előtti évben óvatos nyitás figyelhető meg Ausztrália részéről, mikor a Colombo-terv keretében oktatási és kulturális együttműködési céllal délkelet-ázsiai diákok számára tette lehetővé, hogy egyetemeken folytassák tanulmányukat. A nem fehér diákok a fehér közösségben különös helyzetben találták magukat – egy diákotthonban laktak a fehérekkel, azonos előadásokat látogattak, azonos követelményeket teljesítettek és azonos értékű diplomát kaptak. Miért ne lehetnek volna azonos értékű tagjai is az ausztrál társadalomnak?<sup>35</sup> A társadalom kulturális érzékenységének erősödése tehát ugyanúgy hozzájárult a nyitáshoz, mint a védelempolitikai vagy gazdaságpolitikai megfontolások.

Ebben a folyamatban kiemelkedő eredmény az 1958. évi bevándorlási törvény,<sup>36</sup> amely eltörölte az 1901 óta érvényben lévő diktálási tesztet, aminek nyomán lehetőség nyílt arra, hogy a csak angol, de egyéb európai nyelvet nem beszélő délkelet-ázsiai bevándorlók előtt is megnyíljon az ausztrál munkaerőpiac.

Mindazonáltal érdemes ebben a kontextusban kitérni arra, hogy a diktálási teszt eltörlése, a Colombo-terv és az ANZUS-paktum együttesen sem számolták fel a brit hegemoniára épü-

<sup>35</sup> A Colombo-terv mellett a média térhódítása is szerepet játszott az ausztrálok nézőpontjának megváltozásában. A nem fehérek kitoloncolásáról, a lejárt vízum miatt gyerekek vagy feleségek családoktól elszakításáról szóló híradások is hozzájárultak a második világháború utáni időkben a kamasz és fiatal felnőtt lakosság gondolkodásának megváltozásához. Ez a már másként gondolkodó korosztály adja a következő politikugenerációt, illetve azokat a változásokat követelő szavazókat, akik a fehér-Ausztrália-politikát létrehozó generáció után hatalomra emelik Gough Whitlam kormányát.

<sup>36</sup> *An Act relating to Immigration, Deportation and Emigration, Act No. 62 of 1958.* <https://www.legislation.gov.au/Details/C1958A00062> (utolsó letöltés: 2016. június 10.).

ló társadalom képét és vízióját. Ugyanabban az évben, amikor előkészítették a hivatalnokok a migrációs törvény változtatását, Athol Townley bevándorlásügyi miniszter nyílt levelet intézett a lakossághoz, amelyben minden ausztrál személyes segítségét kérte a brit bevándorlók számának növelésében. A levélben kifejtette – minden bevándorló Ausztráliát erősítő és gazdagító munkáját elismerve –, hogy az országnak továbbra is egyre több és több bevándorlóra van szüksége. De kiemelte, hogy Ausztráliát ezzel együtt is brit országgként kell megtartani a gyermekek számára is.<sup>37</sup> A levélben „Bring Out A Briton” kampánynak elnevezett mozgalom célja egyértelmű volt: az egyre több nemzetiségű országban a brit jelleg megtartása érdekében a brit bevándorlók számának növelése. Azaz Townley bevándorlásügyi miniszter levele egyáltalán nem a társadalompolitikai nyitást mutatja, hanem éppen ellenkezőleg, a brit értékek megtartását, az ország brit arculatának fenntartását, azaz egy asszimilatív politikát, ahol a hosszú távú tervezésben is egy, az 1901-ben lefektetett elvek alapján működő társadalmat képzelt el a politikai vezetés.

A bevándorláspolitikai pro és kontra vitát végül a külpolitikai és külgazdaság-politikai tények döntötték el. Az 1950-es években az ország külügyeiben már komoly gondot okozott a rasszista, a környező országokat másodrangúként kezelő politika. A mind védelempolitikai, mind külgazdaság-politikai szempontból fontos délkelet-ázsiai és kelet-ázsiai térséggel jobb kapcsolatokat kellett kiépíteni. A feltörekvő, erősen erőforrás-hiányos Japán, vagy az ellátási problémákkal küzdő Kína a Leontyief-paradoxon<sup>38</sup> szerint működő ausztrál gazdaság ter-

<sup>37</sup> Commonwealth of Australia: *Leaflet from Minister of Immigration, Athol Townley, to his fellow Australians*. Canberra, 1957. <http://collections.museumvictoria.com.au/items/273360> (utolsó letöltés: 2016. június 12.).

<sup>38</sup> A tényezőellátottságon alapuló Heckscher–Ohlin-modellt kritizáló elmélet, amelyet Wassily Leontyief orosz származású közgazdász írt le 1947-es tanulmányában (Wassily LEONTIEF: Domestic production and foreign trade: the American capital position re-examined. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 97. 1953. 331–349.). Az Eli Heckscher és Bertil Ohlin modellje szerint a termelési tényezőkben relatív gazdagabb gazdaság az abban szegényebb gazdaságba exportálja termékeit, mivel a gazdagabb tényezőellátottság miatt az adott termelési tényező ára alacsonyabb, amivel a termelési

mékeinek kitűnő felvásárlópiaca lehetett volna, ám az onnan érkezők visszatoloncolása beárnyékolta a külkapcsolatokat. A SEATO 1958-as megalakulása szintén a külügyi tárca barátságosabb szomszédságpolitikát támogató irányvonalának szükségszerű politikai támogatását követelte meg.

### Asszimiláció helyett integráció

Az áttörés Harold Holt miniszterelnök nevéhez fűződik, aki már bevándorlásügyi minisztersége alatt is egy asszimiláción túlmutató, sokkal inkább az integráció irányába mutató társadalompolitikát támogatót. Tette ezt sokkal inkább a külügyi érvek, mintsem saját, a brit kultúra megőrzésére irányuló meggyőződése végett.

Az új kormány programját bemutató, 1966. március 8-i miniszterelnöki beszéd<sup>39</sup> a 20. századi ausztrál politika egyik legfontosabb aktusa, amelyben Holt miniszterelnök felvázolta az ország bel- és külpolitikai fejlődésének következő negyven évét. A realista, a bel- és külpolitikai tényeket racionális, hosszú távon is követhető kormányprogram Ausztráliát az ázsiai régió meghatározó részeként definiálta, hozzáigazítva ehhez a fejlesztési, gazdasági, kül-, és bevándorláspolitikát: *„Olyan helyzetben találtuk magunkat, hogy a nemzetközi közösség aktív és nem befolyástalan résztvevőivé váltunk, és egyre jobban bevonódunk az ázsiai ügyekbe.”*<sup>40</sup>

Részletesen foglalkozott a jóléti programok fenntartásához szükséges gazdaságpolitikával, aminek egyik alapja a teljes foglalkoztatás és a lakosság életkörülményeinek folyamatos javítása, az eddig elért szociális vívmányok megtartása volt. Holt érvelése szerint ez csak úgy volt elképzelhető, ha egyrészt nö-

---

költségekben másokhoz képest előnyösebb helyzetbe kerül. Leontyief ezt cáfolta az Egyesült Államok példájával, hiszen az egy tőkében gazdag ország volt, exportcikkei mégis munkaigényes, és nem tőkeigényes termékek voltak.

<sup>39</sup>Harold HOLT: Government Policy – Ministerial statement. In Commonwealth of Australia: *Parliamentary Debates. House of Representatives Official Hansard No. 10 1966*. Tuesday, 8 March, 1966. 22–35.

<sup>40</sup>Harold HOLT: I. m. 35.

velik a már elindított lakásvásárlási kölcsönöket, hogy az újonnan érkezettek is megfelelő körülmények között élhessenek, azaz az infrastruktúra lépést tudjon tartani a folyamatosan növekvő népességgel. Másrészt szükséges fenntartani a teljes foglalkoztatás biztosításához a kereslet folyamatos növelését is. A belső piac fejlődését a bevándorlók képesek biztosítani, azonban csak akkor, ha rendelkeznek a fogyasztáshoz szükséges keresettel. Mivel a kereslet belső korlátai természetes módon jelentkeznek, ezért harmadik fejlesztendő területként az exportot – mint a „*gazdasági növekedés kulcsát*” – emelte ki. Kitért az export diverzifikálásának szükségességére is, az előző években már többször is az ausztrál mezőgazdaságot sújtó, és ezzel az exportot is csökkentő aszályok miatt a hangsúlyt a bánya- és gépiparra helyezve.

A migrációs politikával kapcsolatban Holt tömören fogalmazott: *„A Kormány áttekintette bevándorláspolitikánk korlátozó rendelkezéseit. Ausztrália ázsiai növekedésben betöltött fokozódó szerepe, ázsiai országokkal folytatott kereskedelmünk rohamos növekedése, a térségbe irányuló növekvő arányú fejlesztési segélyprogramokban való részvételünk, az ausztrál oktatásban részt vevő, figyelemre méltó számú, több mint 12 000 ázsiai diák, kiterjedt katonai törekvéseink, a diplomáciai kapcsolatok jellege és az ázsiai országok felé irányuló és onnan érkező turizmus együttesen teszik szükségessé ennek áttekintését. [...] Ebben a modern időkben minden országnak joga, hogy lakossága összetételéről döntsön standardjai és a nemzeti karakter megőrzése és a lakosságának lényegi/alapvető homogenitása fenntartása érdekében. Ausztrália erőssége egységéből és a közösség komoly kisebbségi és faji problémáktól mentességéből ered. Délkelet-Ázsia országai migrációs korlátozásokat tartanak fenn nemzetpolitikájuk megőrzése érdekében. Alapvető politikánk Föderációnk megalapítása óta létezik. Széleskörűen támogatott. [...] Legutóbbi áttekintésünk óta a kormány néhány módosítás és bizonyos fokú liberalizáció mellett döntött. A jelenleg hatályos jogszabályok szerint a nem európaiak hosszú távú tartózkodás, összesen tizenöt év után folyamodhatnak letelepedési kérelemért és ausztrál állampolgárságért. Úgy döntöttünk, hogy*



*a jövőben a kérelmet öt év után be lehet nyújtani, azaz ugyanannyi idő után, mint amennyit az európai bevándorlók számára határozunk meg.*<sup>41</sup>

A kormányprogramban meghirdetett bevándorláspolitikai változásokat az 1966. évi, bevándorláspolitikáról szóló 10. törvény és az állampolgársági törvény módosítása valósította meg.<sup>42</sup> A belépési kritériumok közül kiemelték azokat, amelyek szubjektív elemekként lehetővé tették a nem európaiak kizárását, például a korábbi magas szintű képzettség helyett szakképzettséget írtak elő. Az állampolgársági törvényben pedig megjelent a programalkotó beszédben jelzett, öt évre csökkentett időszak, amely a letelepedési és állampolgársági kérelem benyújtásához volt szükséges.

Ezek a bevándorláspolitikai alapjait meg nem rengető lépések kis horderejűek és elfogadhatóak voltak az ellenzék részéről is, ahogyan azt Frederick Ronald Birrell képviselő 1966. március 29-i, a kormány bevándorláspolitikájáról szóló vitájában megjegyezte.<sup>43</sup>

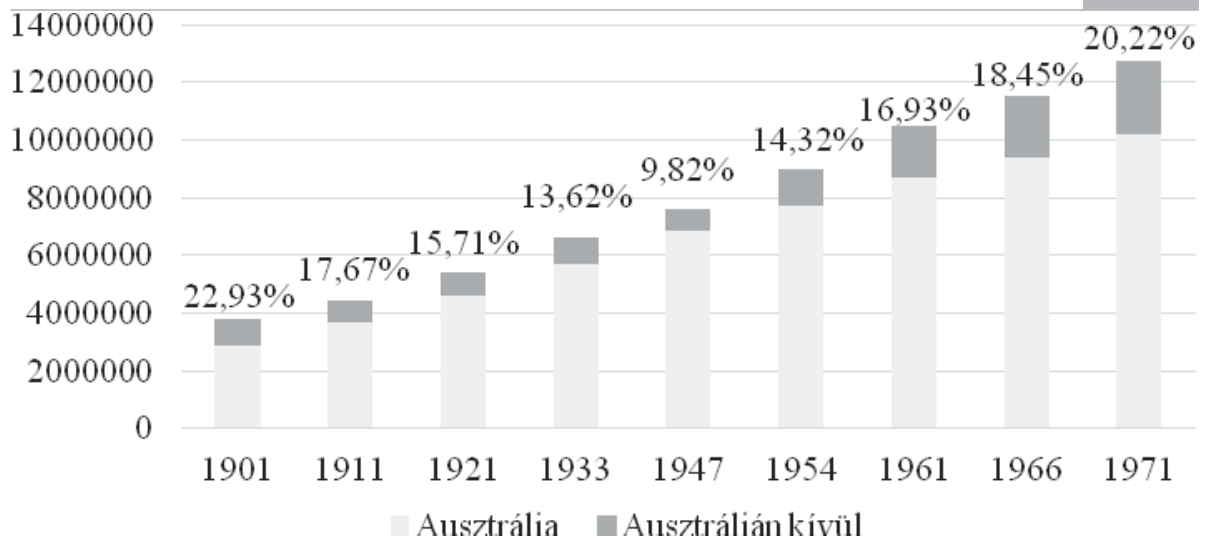
A reformok tehát nem változtatták meg a rendszer egészét, hanem kis lépések során keresztül szoktatták a társadalmat a nem európai bevándorlók nagyobb számú megjelenéséhez. Mégis elindították Ausztráliát azon az úton, amely révén a világ egyik deklaráltan multikulturális politikát folytató országává vált.

A lakosság száma folyamatosan nőtt, 1961-ben átlépte a 10 milliót, az 1971-es népszámláláskor pedig megközelítette a 13 milliót. Az Ausztrálián kívül születettek aránya egyre nagyobb lett a társadalomban, 1971-ben átlépte már a 20%-ot.

<sup>41</sup> Harold HOLT: I. m. 34.

<sup>42</sup> *An Act to amend the Migration Act 1958–1964 Act No. 10 of 1966* <https://www.legislation.gov.au/Details/C1966A00010/Download> (letöltés: 2016. június 12.), valamint *An Act to amend the Nationality and Citizenship Act 1948–1960 Act No. 11 of 1966* <https://www.legislation.gov.au/Details/C1966A00011> (utolsó letöltés: 2016. június 12.).

<sup>43</sup> Frederick Ronald BIRRELL: Immigration – Speech. In: Commonwealth of Australia: *Parliamentary debates. House of Representatives. Official Hansard No. 13, 1966.* Tuesday, 29 March 1966. 676.



3. ábra. Ausztrália lakossága születési hely szerint (1901–1971)<sup>44</sup>

A bevándorlók számának folyamatos növekedése miatt 1969 és 1971 között megjelentek a jóléti programok. Szervezetek jöttek létre a bevándorlók szakképzettségének javítására, vagy a bevándorlók gyermekeinek oktatására. Ekkor kezdett az ausztrál állam nagyobb hangsúlyt fektetni a hivatalos nyelvet nem beszélő lakosság angoltudásának fejlesztésére. Ezek a programok – amelyek az angoltudás és a szakképzettség fejlesztésével akarták javítani a bevándorlók szociális helyzetét, integrálni őket a társadalomba – mutatják, hogy az etnikai szervezetek egyre nagyobb lobbierőre tettek szert, az addigi közösségi jótékonyági intézmények feladatának egy része állami szerepkörre vált. Az 1968-as Grant-in-Aid program szintén az állam szociális érzékenységét fejezte ki, minekutána az etnikai jóléti szervezetek szociális munkásainak bérét az állam vállalta magára. Ebben a programban az állam már felismerte és elismerte, hogy a bevándorlóknak speciális szükségleteik vannak. Ám egyelőre nem differenciált az etnikai csoportok között, azaz nem jelent

<sup>44</sup> A százalékos adat az első generációs bevándorlók teljes lakosságon belüli arányát jelenti. A szerző saját szerkesztése, az adatok forrása: Australian Bureau of Statistics: *Australian Historical Population Statistics*. Table 8. Country of Birth. I. m.

meg a kulturális pluralizmus, csak a problémák egységes kezelése.<sup>45</sup>

Az állami és a nonprofit kezdeményezések számos eredményt értek, azonban a különböző kulturális háttérű bevándorlók egységbe foglalásához már nem voltak elégségesek egy átfogó, minden területre kiterjedő szabályozás nélkül. A saját szükségleteiket hangoztató kulturális közösségek már a multikulturalizmus előfutárainak tekinthetők, politikai és gazdasági igényeik növekedésével pedig egy munkaerejükre rászoruló ország esetében befolyásolni is képesek lehetnek a társadalompolitikai folyamatokat. Az addigi asszimilációellenes csoportokat azonban az etnikai szervezetek önmagukban nem voltak képesek a multikulturális gondolkodás irányába eltolni. A politikai elit gondolkodásának változása is szükségeltetett ahhoz, hogy társadalmi és bevándorláspolitikai változások történjenek. Ahogyan az asszimilációs politikát a politikai felső vezetésben bekövetkező cserét követően volt csak képes felváltani az integrációt hozó reformidőszak, úgy lesz szükséges az ország multikulturális átalakulásához a politikai elit szociális és gazdasági gondolkodásának a megváltozása.

## Multikulturális politika

Az integrációs politika, a bevándorlási szabályok lassú átalakítása komoly változásokat hozott a lakosság összetételében.

Ebben a környezetben az elsősorban a nyelvi korlátokat felszámoló és a beilleszkedést segítő addigi kormányzati intézkedések már kevésnek bizonyultak. Aggodalomra adott okot az egy-egy nemzetiséghez tartozó bevándorlók külön-külön városrészekbe telepedése, hiszen ez a fajta elkülönülés kettős társadalmat hozhatott volna létre, ahol az etnikai közösségnek a fősodortól eltérő belső szabályai felülírhatják az ausztrál társadalmi normákat.

<sup>45</sup> Mark LOPEZ: *The origins of multiculturalism in Australian politics 1945–1975*. Melbourne University Press, Melbourne, 2000. 91–155.

Mindemellett a világpolitikai változások is közrejátszottak abban, hogy Ausztrália végleg feladta a fehér-Ausztrália-politikát még annak integrációra épülő formájában is. Harold Holt miniszterelnök az ország ázsiai régióba történő bevonását vázolta fel, amit erősített az 1970-es évek közepének kormányzati politikája is. A hidegháborús környezetben Ausztráliának az Egyesült Államok szövetségeseiként külpolitikai és katonai kötelezettségei voltak. Ráadásul a külkereskedelem fő exportterülete is Kelet- és Délkelet-Ázsia lett, különösen azután, hogy Nagy-Britannia az európai gazdasági integráció tagja lett, erős vámhatárral zárva termékeit az addig a brit importban jelentős számokkal szereplő Ausztrália és Új-Zéland előtt is. Ausztráliának az 1970-es évek megváltozott külpolitikai és külgazdasági környezetében olyan utat kellett találnia, amely hosszú távon képes biztosítani az ország gazdasági fejlődését, szövetségi kötelezettségeinek teljesítését és egy, az övétől teljesen eltérő kulturális környezetben való fennmaradását.

A változást az 1972 és 1975 közötti Whitlam-kormányok hozták, ahol mind a miniszterelnök, Gough Whitlam személye és meggyőződése, mind miniszterei éleslátása hozzájárult ahhoz, hogy áttörjék a fehér-Ausztrália-politika addig bevehetetlen várának kapuit.

Gough Whitlam számára a kérdés sokkal inkább külpolitikai, mintsem társadalompolitikai színezetű volt. A Külügyminisztérium és a Bevándorlásügyi Minisztérium második világháború vége óta tartó, a bevándorlók bőrszínének meghatározásáról szóló vitájában, ahol a bevándorlásügyiek a fehér egység megtartása mellett érveltek, a Külügyminisztérium munkatársai pedig a jószomszédi kapcsolatok ápolása érdekében az ázsiai nyitás mellett kardoskodtak, a külügyi érveket tartották erősebbeknek, a Holt által is megfogalmazott víziót támogatva.

Mint a Munkáspárt vezetője, már az 1969-es választási kampányban mondott pártvezetői beszédében a kül- és védelempolitikai kérdéseknél külön kiemelte az Indonéziával, Malajziával és Szingapúrral kialakítandó jobb kapcsolatokat. Úgy vélte,

Ausztráliának a jószomszédi kapcsolatok erősítésével kell vezető szerepet vállalnia a régióban.<sup>46</sup>

1985-ben megjelent, az 1972 és 1975 közötti miniszterelnöki időszakot feldolgozó könyvében Whitlam szintén külügyi érvekkel támasztja alá a multikulturális politika bevezetésének szükségességét: *„Egy olyan világban, ahol a diszkrimináció minden formájával szemben egyre ellenségesebb hangulat alakul ki, Ausztrália bevándorláspolitikájának faji alapú diszkriminációja és a kormányzati adminisztráció, az üzleti élet és még a szakszervezetek is mind otthon, mind külföldön negatív érzelmeket váltanak ki, különösen értve ezt a délkelet-ázsiai régióra.”*<sup>47</sup>

A kérdés szenzitivitását, társadalmi és politika megítélését jelzi, hogy a faji alapú hátrányos megkülönböztetés tilalmáról szóló nemzetközi egyezményt Ausztrália 1966-ban csak aláírta, de azt mindaddig nem ratifikálta.

A nemzetközi egyezmény a diszkrimináció minden formáját elítélte, tehát magát Ausztrália megkülönböztető bevándorláspolitikáját és a bevándorlókkal kapcsolatos összes belső jogszabályt is. Az egyezményhez csatlakozással az ország nemzetközi kötelezettséget vállalt volna belső joga átalakítására, amire az 1960-as évek holti politikája sem volt még alkalmas. A Whitlam-kormány azonban hozzányúlt ehhez a tabu témához, amikor 1973-ban megkezdte a társadalompolitika átrendezését.

Első lépésként 1973 áprilisában Albert Jaime Grassby bevándorlásügyi miniszter benyújtotta az állampolgársági törvény módosítását. A törvénymódosításról szóló 1973. április 11-i vitában Grassby a kormány álláspontját bemutatva kijelentette: *„Ebben a fontos kérdésben a kormányt az az alapelv vezérelte az ausztrál állampolgárság megadásával kapcsolatban, hogy ne legyen diszkrimináció egyetlen bevándorlócsoporttal szemben sem, amikor nemzetünk családjához kívánnak csatlakozni. Bárhol születtek, bármilyen a nemzetiségük, bármilyen is*

<sup>46</sup> A beszédben külön nem foglalkozik a bevándorlás kérdésével. Gough WHITLAM: Election Speech Delivered at Sydney, NSW, October 1st, 1969. *Australian Federal, Election Speeches*. <http://electionspeeches.moadoph.gov.au/speeches/1969-gough-whitlam> (utolsó letöltés: 2016. június 11.)

<sup>47</sup> Gough WHITLAM: *The Whitlam Government 1972–1975*. Melbourne, Penguin Books Australia Ltd. 1985. 497.

*a børszínük, ausztrál állampolgárokká válhassanak ugyanazon feltételek mellett.*<sup>48</sup>

Az állampolgársági törvény 1973. évi változtatásával az addigi, a nemzetközösségi és az egyéb bevándorlókat megkülönböztető politika helyett egységes elbírálás valósult meg. Míg korábban a nemzetközösséghez tartozó országokból érkezők egy év után, a többi bevándorló pedig öt év után kérelmezhetette az állampolgárságot, a módosítás után már egységesen három év eltelte után folyamodhattak az érintettek állampolgárságért.<sup>49</sup>

A jogszabály-módosítások azonban önmagukban nem tudják megváltoztatni a társadalmi gondolkodást. Egy új társadalmi politikai koncepció bevezetéséhez átfogó közpolitikai intézkedésekre van szükség, illetve egy olyan szerencsés történelmi helyzetre, amelyben Grassby bevándorlásügyi miniszter szerint Ausztrália került az 1970-es évek közepére. Ekkor ugyanis a lakosság 46%-a huszonöt év alatti volt. Grassby szerint a fiataloknak nem voltak emlékeik azokról az időkről, amikor a bevándorlást még erőteljesen korlátozták. Azaz olyan demográfiai helyzetben volt az ország, amelyben meg lehetett lépni egy jelentős társadalmi reformot. Az új koncepció lényege a társadalom toleranciaszintjének növelése volt. Egy olyan, egyenlő lehetőségeken alapuló társadalmat vázolt fel, ahol az ezredfordulóra huszonegymillió lakosságának 40%-a első generációs bevándorló lesz. A „régik” és az „új” ausztrálok közötti különbségek el fognak mosódni, és nemcsak gazdasági szempontból fognak a bevándorlók integrálódni a munkaerőpiacba, hanem az ausztrál életformát is el fogják sajátítani, megszüntetve ezzel a „közösségen belüli közösségek” rendszerét. Elsődleges eszközként a kétnyelvű oktatást emelte ki.<sup>50</sup>

<sup>48</sup> Albert Jaime GRASSBY: Australian Citizenship Bill – Second reading. In: Commonwealth of Australia: *Parliamentary debates. House of Representatives. Official Hansard No. 15, 1973* Wednesday, 11 April 1973. 1312.

<sup>49</sup> *Australian Citizenship Act, Act No. 99 of 1973.* <https://www.legislation.gov.au/Series/C2004A00041> (utolsó letöltés: 2016. június 12.).

<sup>50</sup> Albert Jaime GRASSBY: *A Multicultural Society for the Future. Cairnmillar Institute's Symposium 'Strategy 2000: Australia for Tomorrow', held in Melbourne in 11 August 1973.* [http://www.multiculturalaustralia.edu.au/doc/th\\_mmagrassby73.doc](http://www.multiculturalaustralia.edu.au/doc/th_mmagrassby73.doc) (utolsó letöltés: 2016. június 14.).

Grassbyt komoly támadások érték emiatt, amelyek az 1974-es választások alkalmával csúcsosodtak ki. A választási kampányban az ellenzék komoly rasszista kampányba kezdett Grassby ellen azzal a céllal, hogy az akkor biztos győzelemre számító Munkáspárt elveszítse a multikulturális politikát képviselő és a bevezetéséhez szükséges kormányzati és politikai eszközöket nagyszerűen megtaláló és alkalmazó politikusát. Ám ez csak egy évre sikerült, ugyanis az egykori bevándorlásügyi miniszter a multikulturalizmust törvénybe iktató jogszabályba foglalt, a közösségi kapcsolatokért felelős kormánybiztosként tért vissza komoly közigazgatási hatáskörrel.

Az igazi fordulóponthoz azonban nem az egyes, diszkriminációt magukba foglaló jogszabályok folyamatos megváltoztatása hozta, hanem a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény ratifikálása és nemzeti jogba illesztése. Az 1965. december 21-én elfogadott egyezményt Ausztrália 1966. október 13-án aláírta, de ratifikálása nem történt meg egészen 1975. szeptember 30-ig. A nemzetközi egyezményt az 1975. február 13-án a parlamentnek Keppel Earl Enderby igazságügyi miniszter által benyújtott, a faji alapú megkülönböztetés tilalmáról szóló törvény<sup>51</sup> foglalta magába a végrehajtást szabályozó rendelkezésekkel együtt. Enderby a benyújtáskor mondott beszédében megjegyezte, hogy már többször is kísérletet tett a kormány arra, hogy ezt a jogszabályt elfogadtassa a törvényhozással, ám mind az 1973. novemberi, mind az 1974. áprilisi és októberi kísérletek kudarcba fulladtak. Felhívta azonban a képviselők figyelmét arra, hogy Ausztráliának nemzetközi egyezményből fakadó kötelezettsége a faji alapú hátrányos megkülönböztetés tilalmának belső jogba illesztése. Mindemellett maga a törvény az igazságügyi miniszter szerint nevelési funkciót is ellátott, hiszen szankciókat vezetett be mindenki ellen, aki nem tartja tiszteletben a faji egyenlőséget, s így szankciórendszeren keresztül meg tudja

<sup>51</sup> *An Act relating to the Elimination of Racial and other Discrimination Act No. 52 of 1975.* Australian Government Federal Register of Legislation. <https://www.legislation.gov.au/Details/C2004A00274/Download> (utolsó letöltés: 2016. június 10.).

tanítani a lakosságnak az emberek egyenlőségének gyakorlatát is, ami a kormányprogramnak is fontos része volt.<sup>52</sup>

A parlamenti és szenátusi vitákban a törvényjavaslatot keményen támadták a fehér-Ausztráliát védelmező honatyák és szenátorok. James Killen, a Liberális Párt képviselője szerint a törvény egyenesen sértette a szabadságjogokat és az ausztrálok privát szféráját.<sup>53</sup>

John Howard későbbi miniszterelnök április 9-én hosszú vitát folytatott Enderby igazságügyi miniszterrel. Érvelése szerint különbséget kell tenni az állampolgárok és a nem állampolgárok között ebben a kérdésben, azaz az állampolgároknak járó egyenlő bánásmód és teljes diszkriminációmentesség ne illesse meg azokat, akiknek még nincsen állampolgárságuk. A Liberális Párt képviselőjeként nem támogatta a bevándorlókkal való egyenlő bánásmódot, és az állampolgársági törvény nyújtotta lehetőségeket kihasználva bizonyos fokú diszkriminációt biztosító rendszer kialakítását támogatta.<sup>54</sup>

1975. június 4-én végül a törvényhozás mindkét háza elfogadta a faji alapú megkülönböztetés tilalmáról szóló törvényt. Gough Whitlam miniszterelnök a törvény hatálybalépésének alkalmából rendezett ünnepségen hangsúlyozta, hogy a törvény csak az első lépés a többnemzetiségű ország egységes társadalmának kialakítása felé, hiszen a faji alapú megkülönböztetés tilalmának törvénybe iktatása könnyebb volt, mint annak alkalmazása lesz. Ugyanis a mindennapi életben alkalmazott gyakorlatok és a társadalom bevándorlókhoz való viszonyulása nem változtatható meg azonnal a jogszabályokon keresztül. A faji alapú megkülönböztetés tilalmáról szóló törvény ezért sok-

<sup>52</sup> Keppel Earl ENDERBY: Racial Discrimination Bill 1975 – Second reading speech. In: Commonwealth of Australia: *Parliamentary debates. House of Representatives. Official Hansard No. 7 1975*. Thursday, 13 February 1975. 285–286.

<sup>53</sup> James KILLEN: Racial Discrimination Bill 1975 – Speech. *No. 10*. Uo. 1220.

<sup>54</sup> John HOWARD: Racial Discrimination Bill 1975 – Speech. *No. 15*. Uo. 1394–1414. Érdeemes megjegyezni, hogy Howard 1996 és 2007 közötti miniszterelnöksége idején Ausztrália éppen a multikulturalizmusra hivatkozva építette gazdaságát sok nyelvet beszélő és többféle kultúrában járatos munkaerőt kínálva a multinacionális vállalatoknak délkelet-ázsiai központjaik létrehozásához.



kal inkább egy „jövőbeni standardokat meghatározó” jogszabály, amely „a társadalom minden szintjén ki fogja alakítani az együttműködést és megértést”.<sup>55</sup>

A változtatások lényege, ahogyan a miniszterelnök és az igazságügyi miniszter is fogalmazott, a multikulturális politika kiteljesítése volt, ahol a kulturális különbségek elismerésével szervezett közpolitikák és a közös értékrend kialakításán keresztül fel lehet oldani a különböző etnikai és kulturális háttérű bevándorlók társadalomba történő beilleszkedését.

Minderre azonban nemcsak külpolitikai, hanem gazdasági szempontból is igen nagy szüksége volt az 1970-es években az országnak. A Bevándorlásügyi Tanácsadó Tanács szociális kérdéseket vizsgáló bizottsága 1973 júliusában benyújtotta a kormánynak *A betelepülők elvándorlása Ausztráliából* című tanulmányát.<sup>56</sup> Az árulkodó című tanulmány részletesen ismertette az elvándorlás számait és okait. Az 1962 és 1972 közötti évtizedben a bevándorlók 22%-a hat év után távozott az országból, 28%-uk pedig a tizedik év után. Mindez azt jelentette, hogy a munkaerőhiány hosszú távú feloldására, az ausztrál gazdaság fejlődéséhez szükséges munkaerő biztosítására a második világháború után kialakított bevándorláspolitikai nem volt megfelelő, mivel nem volt képes bent is tartani az érkezőket. Így nemcsak a gazdaság fejlesztéséhez szükséges munkaerőt kellett minden évben pótolni, hanem az elvándorlókat is. A problémák okát a tanulmány a beilleszkedésben és az elfogadottságban jelölte meg, ezért olyan kormányzati intézkedéseket javasolt, amelyek a beilleszkedés támogatásával, az integrációs politikán túlmutatva képesek megteremteni az eltérő kulturális háttérű bevándorlók társadalmi szükségleteit.

<sup>55</sup> Gough WHITLAM: *Proclamation of Racial Discrimination Act: text of a speech by the Prime Minister, Mr Gough Whitlam at a ceremony for the proclamation of the Racial Discrimination Act. 31/10/1975.*

<http://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;adv=yes;orderBy=customrank;page=0;query=racial%20discrimination%20act%201975%20Decade%3A%221970s%22;rec=1;resCount=Default> (Utolsó letöltés: 2016. június 18.).

<sup>56</sup> Immigration Advisory Council – Committee on Social Patterns: *Inquiry into the departure of settlers from Australia, July 1973: final report.* Government Printer of Australia, Canberra, 1974. 117.

Akár a külpolitikai okok, akár a belgazdaságban jelentkező munkaerőkérdés felől közelítjük meg a multikulturalizmust megalapozó, faji alapú hátrányos megkülönböztetés tilalmát megfogalmazó törvényt, mindenképpen megalapozta az új, Ázsia irányába történő nyitást. Így már nemcsak a diplomáciai kapcsolatok erősítését támogatta, hanem egy kétmilliárd fős munkaerőpiacot is megnyitott Ausztrália előtt, amiből a gazdasági szükségleteknek megfelelően lehetett kiválasztani a szükséges munkaerőt, aminek hosszú távú megtartását az állampolgársági törvény egységesítése, a faji alapú hátrányos megkülönböztetést tiltó törvény és az 1975-től folyamatosan átalakított közpolitikák (elsősorban az oktatáspolitikák) képes volt biztosítani.

## Milyen az ausztrál multikulturalizmus?

Az 1975-től bevezetett intézkedések kétszintű társadalmat hoztak létre. Maximálisan tolerálva a kulturális diverzitást, a közösségek, a családok, az egyének megtarthatták saját, eredeti kultúrájukat, szokásaikat gyakorolhatták mindaddig, amíg az mások számára nem volt káros. Ezzel párhuzamosan viszont az ausztrál társadalom részeként el kellett fogadniuk és tiszteletben kellett tartaniuk a társadalom közös rendezőelveit, amelyek a brit kultúra elemeivel mutattak erős hasonlóságot. A rendezőelv alapja a közös társadalmi érték megteremtése volt, aminek három elemét mindenkinek tiszteletben kellett tartania és el kellett fogadnia: az angolt mint hivatalos nyelvet, a jogrendszert és az ausztrál állampolgárságot. Azonban ezeknek az alapelveknek a konkrét deklarálásához még hosszú út vezetett, amelynek első állomása az 1977-ben kiadott *Ausztrália mint multikulturális nemzet* című jelentés volt.<sup>57</sup> Az Etnikai Ügyek Tanácsa a társadalmi kohézió, az egyenlőség és a kulturális identitás mentén fogalmazta meg a kormány számára

<sup>57</sup> Australian Ethnic Affairs Council: *Australia as a multicultural society*. Australian Government Publishing Service, Canberra, 1977. 19. [http://www.multiculturalaustralia.edu.au/doc/auscouncilpop\\_2.pdf](http://www.multiculturalaustralia.edu.au/doc/auscouncilpop_2.pdf) (utolsó letöltés: 2016. május 26.).

ajánlásként a multikulturális társadalom szükségleteit és a multikulturalizmus bevezetésének társadalmi hatásait. Ezek között kiemelt helyen tárgyalta a társadalmi kohéziót, miszerint az erőforrásokért folytatott versengés erodálhatja az ausztrál társadalmat, amennyiben a multikulturalizmus bevezetése nem párosul a jóléti társadalom megvalósításával. Az erőforrásokhoz való egyenlő hozzáférés kérdése nem volt új elem az ausztrál belpolitikában, hiszen már az 1901-es törvénycsomag megfogalmazásakor is a minimálbérrendszeren keresztül elért jóléti intézkedések megóvása volt a kormányzat célja.

A Gough Whitlamet váltó liberális párti Malcolm Fraser miniszterelnök 1981. november 30-i beszédében a jelentésben megfogalmazott elemek köszöntek vissza: *„A multikulturalizmusban egy radikálisan innovatív alapot kovácsoltunk össze, amivel választ adhatunk Ausztrália diverzitására, kihívásaira és lehetőségeire. [...] A multikulturalizmus a diverzitásról és nem a megosztottságról szól – interakció és nem izolacionizmus. [...] Magába foglalja a jogrendszerünk, demokratikus intézményeink és folyamataink tiszteletben tartását. [...] Nem kérdéses, hogy ezt az eredményt Ausztrália világháború óta tartó gazdasági növekedésével és prosperitásával értük el. A történelem megmutatta, hogy a társadalmak rasszizmusra való hajlandósága a gazdasági nehézségek időszakában erősebb.”*<sup>58</sup>

A miniszterelnöki beszéd megerősítette a gazdaságfejlesztés és a jóléti elemek fontosságát, ami addig elsősorban a munkáspárti kormányok programjának volt lényegi eleme. Azonban azal, hogy a társadalom fontos kohéziós elemeként emelte azt ki már a jobboldali Liberális Párt is, előrevetítette, hogy a későbbi kormányok párttól függetlenül is támogatni és erősíteni fogják a jóléti intézkedéseket, és a gazdasági kérdések a társadalompolitika elválaszthatatlan részeivé válnak ettől kezdve. Fraser miniszterelnök beszéde azonban nemcsak a gazdasági kérdések

<sup>58</sup> MALCOLM FRASER: *Multiculturalism: Australian's Unique Achievement*. Inaugural Address on Multiculturalism to the Institute of Multicultural Affairs 30 November 1981. <http://archives.unimelb.edu.au/malcolmfraser/resources/postparliamentspeeches/inaugural-address-on-multiculturalism-to-the-institute-of-multicultural-affairs> (utolsó letöltés: 2016. június 23.).

tekintetében határozta meg az elkövetkező évtizedek közpolitikaiit. A multikulturális társadalom azon alapelvei (jogrendszer, demokratikus intézmények és folyamatok) kerültek megfogalmazásra a beszédben, amelyek máig a rendszer alapjait jelentik.

A multikulturalizmus azonban az 1970-es és az 1980-as években csak a közpolitikák vezérfonalaként húzódott végig, önálló közpolitikaként nem. Egészen 1989-ig kellett várni arra, hogy a multikulturalizmus önálló közpolitikaként kerüljön megfogalmazásra a *Nemzeti napirend a multikulturális Ausztrália számára* című kormányzati dokumentumban.<sup>59</sup> A korábbi gyakorlattól eltérően nem kormányzati tanácsadó tisztség, hanem maga a kormány fogalmazta meg az új kereteket az egyének szabad kultúragyakorlása, a társadalmi igazságosság és a kulturális sokszínűséget kihasználó gazdasági hatékonyság hármásában. A hangsúly továbbra is a gazdaságon volt, hiszen még a kulturális sokszínűség esetében is a széles körű nyelvismeretet és képzettséget emelte ki, ami a bevándorlótársadalom esetében a humán erőforrás gazdaságfejlesztési szempontból előnyös összetételét jelenti. Maga Robert James Lee „Bob” Hawke miniszterelnök a dokumentum előszavában szintén a gazdasági elemet hangsúlyozta, amikor a multikulturalizmust nemcsak az egyenlőség, hanem a gazdasági hatékonyság kérdésének is nevezte. A gazdasági kérdések mellett azonban új területeket is tárgyalt a dokumentum. Az 1977-es jelentésben és Malcolm Fraser 1981-es beszédében is megfogalmazott egyéni szabad kultúragyakorlást tárgyalva kiegészítette a multikulturális társadalom rendezőelveit az angollal mint nemzeti elvvel, és egyértelművé tette, hogy az egyén kulturális szabadsága mint jog csak az alapelvek tiszteletben tartásával kapcsolatos kötelezettségek teljesítése után következik. Így 1989-ben a társadalom kohéziós erejévé a közös kötelezettségek teljesítése vált, és csak a kötelezettségek teljesítése

<sup>59</sup> Australian Government – Office of Multicultural Affairs: *National Agenda for a Multicultural Australia*. Australian Government Publishing Service, Canberra, July 1989. 60. <https://www.dss.gov.au/our-responsibilities/settlement-and-multicultural-affairs/programs-policy/a-multicultural-australia/national-agenda-for-a-multicultural-australia> (utolsó letöltés: 2016. május 12.).

után élvezhette az egyén a multikulturális társadalomban őt megillető jogokat.

Az immáron önálló közpolitikai terület kiteljesítése annak a liberális párti politikusnak a nevéhez fűződik, aki a faji alapú hátrányos megkülönböztetés tilalmáról szóló törvény vitájakor ellenzéki képviselőként komoly jogtechnikai vitába keveredett az igazságügyi miniszterrel. John Howard már egy, a korábbi húsz évben teljesen átalakult politikai és társadalmi környezetben vette át a miniszterelnöki posztot 1996-ban. Az 1989–1990-es válságot és a japán gazdaság összeomlását átvészelő ausztrál gazdaság ismét felívelő ágban volt, ám az azt megelőző évek megmutatták sérülékenységét, és azt, hogy az még mindig a Leontyief-paradoxon áldozata. Az 1996-os parlamenti választásokon a multikulturalizmust élesen kritizáló oldal is parlamenti képviselőhöz jutott, ezért az első Howard-kormány újabb alapdokumentumban erősítette meg azt, sőt kiteljesítette az immár közpolitikai területként kezelt multikulturalizmust, megteremtve egyben az ausztrál identitás fogalmát. Az *Új napirend a multikulturális Ausztrália számára* című 1999. decemberi program<sup>60</sup> az ausztrál társadalom kohéziós erőit a következő pontokban állapította meg: az alkotmány, a parlamentáris demokrácia, a vallás- és szólásszabadság, az angol mint nemzeti nyelv, a jogállamiság, a tolerancia és az egyenlőség. A multikulturalizmus ausztrál változatára pedig külön meghatározást dolgozott ki: *„Az ausztrál multikulturalizmus egy olyan terminológia, amely elismeri és ünnepli Ausztrália kulturális sokféleségét. Elfogadja és tiszteletben tartja minden ausztrál jogát, hogy kifejezze és megossza egyéni kulturális örökségét, amivel hozzájárul Ausztráliához, az ausztrál demokrácia alapvető intézményeihez és értékeihez. Vonatkozik továbbá azokra a stratégiákra, közpolitikákra és programokra, amelyek:*

<sup>60</sup> Australian Government: *A new agenda for multicultural Australia*. Australian Government Publishing Service, Canberra, December 1999. 31

[https://www.dss.gov.au/sites/default/files/files/settle/multicultural\\_australia/agenda.pdf](https://www.dss.gov.au/sites/default/files/files/settle/multicultural_australia/agenda.pdf) (letöltés: 2016. május 12.).

- közszolgálati, társadalmi és kulturális infrastruktúránkat a jogok, kötelezettségek és a kulturálisan sokszínű lakosság szükségleteire érzékennyé teszik,
- támogatják a társadalmunk különböző kulturális csoportjai közti társadalmi harmóniát,
- optimalizálják minden ausztrál számára a kulturális diverzitásból fakadó előnyöket.<sup>61</sup>

Az erőteljesen menedzsment szemléletű programot 2003-ban a *Multikulturális Ausztrália: egység a sokféleségben* című dokumentum<sup>62</sup> követte, amely az 1999-es programban foglaltak 2003 és 2006 közötti időszakra vonatkozó aktualizálását tartalmazza. Howard miniszterelnök ennek bevezetőjében kiemelte, hogy a dokumentum már nemcsak az ausztrál társadalom sokszínűségének kezeléséről szól, hanem a 2001-es amerikai és a 2002-es bali, ausztrál állampolgárok ellen elkövetett terrorcselekmények hatására megváltozott külső és belső környezetről is. Az 1999-es dokumentumhoz képest ezért erőteljesen priorizálta az ausztrál értékrendszert, első helyre téve a társadalom építőköveinek támogatására vonatkozó állampolgári kötelezettségeket, s csak ezután sorolta fel az egyének kulturális önkifejezésének tiszteletét, az egyenlő bánásmódot és a társadalom diverzifikáltságából eredő előnyöket.

A 21. század globális, elsősorban biztonságpolitikai kihívásaira Ausztrália a bevándorlási szabályok szigorításával, a menedékkérelmek vizsgálatának erősítésével, a nyelvi bemeneti követelmények szigorításával válaszolt.

<sup>61</sup> Uo. 6.

<sup>62</sup> Australian Government: *Multicultural Australia: united in diversity – updating the 1999 New agenda for multicultural Australia: strategic directions for 2003–2006*. Australian Government Publishing Service, Canberra, 2003. 12. [https://www.dss.gov.au/sites/default/files/documents/01\\_2014/united\\_diversity.pdf](https://www.dss.gov.au/sites/default/files/documents/01_2014/united_diversity.pdf) (utolsó letöltés: 2016. május 12.).

## Összegzés

A multikulturalizmus közpolitikákba beépítése Ausztrália esetében egy multietnikussá váló nemzet nemzetépítésének szükséges állomása volt. Az ország földrajzi adottságai, második világháború utáni szövetségesi kötelezettségei, a bel- és külgazdasági fejlődés munkaerőigénye, a külpolitikai és külgazdasági irányvonal meghatározása együttesen járultak hozzá a multikulturalizmus kialakításához, és hoztak létre egy olyan társadalmat, amelynek középpontjában még mindig az angolszász értékek állnak.

Az új közpolitikai területen keresztül kialakultak az ausztrál társadalom kohéziós erői, majd maga az ausztrál identitáshoz tartozó értékrendszer is közel fél évszázaddal az első állampolgársági törvény elfogadása után.

A kötelezettségek és jogok összehangolása, a társadalmi berendezkedés alapjainak meghatározása és a multikulturalizmus mint közpolitika alkalmazása az ország prosperitásának támogatására 1975-től folyamatosan megjelentek a kormányzati dokumentumokban, ám a gazdasági válságok időszakában egyértelműen megfigyelhető volt a zárás. A potenciális fehérgalléros munkavállalókkal szemben a 2008-as gazdasági válság óta folyamatosan nőnek az elvárások mind a nyelvtudásban (középfok helyett erős felsőfok), mind a végzettség terén, ahol az angolszász egyetemeken végzettek egyértelmű előnyöket élveznek.

Ausztrália továbbra is elsősorban a brit gyökerekkel rendelkezők kivándorlási célpontja, akik szigorúan őrzik a csak barátságos rasszizmusnak hívott viselkedési formával egykori gyarmati örökségüket.